

Zamknięte drzwi Europy

Ireneusz Wojaczek

Instytut Socjologii, Uniwersytet Rzeszowski

al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów

ireneusz.wojaczek@gmail.com

Zygmunt Bauman: *Obcy u naszych drzwi*. Warszawa 2016: Wydawnictwo Naukowe PWN; stron 135.

Migracja zarobkowa i uchodźstwo nie są zjawiskami nowymi, lecz towarzyszą człowiekowi od zarania dziejów. Nasilenie tych zjawisk zmieniało się w poszczególnych wiekach, różne były też motywy podejmowania decyzji o opuszczeniu własnego środowiska życia. Ucieczka przed wojnami, prześladowaniami lub chęć poprawy warunków bytowych są instynktowne, gdyż odnoszą się do podstawowych instynktów samozachowawczych człowieka. Przykładowo: *instynkt głodu* (który można scharakteryzować jako dążenie do zapewnienia sobie pożywienia) i *instynkt życia* (odnoszący się do możliwości przetrwania i ochrony indywidualnej). Zagadnienie migracji i uchodźstwa było wielokrotnie opisywane w literaturze socjologicznej, ale obecna fala migrantów i uchodźców oraz wzrastająca niechęć społeczeństw europejskich wobec obcych budzi w ostatnich latach wiele emocji. Próbę wyjaśnienia tego zjawiska i jego konsekwencji dla krajów wysoko rozwiniętych podjął w swojej najnowszej książce Zygmunt Bauman.

Publikacja zawiera sześć rozdziałów, napisanych przystępnie i zwięźle. Klarna struktura, proste przykłady i odniesienia do konkretnych sytuacji, znanych z wiadomości telewizyjnych i doniesień prasowych, pozwalają czytelnikowi zrozumieć opisywaną problematykę niechęci, nieufności i mechanizmów wrogości wobec „obcych” – migrantów i uchodźców.

Pierwszy rozdział pt. „Panika migracyjna i jak się jej (nad)używa” wprowadza czytelnika w aktualne problemy kryzysu masowej i niekontrolowanej migracji, z którą borykają się kraje europejskie. Autor rozpoczyna od nawiązania do treści upowszechnianych w środkach masowego przekazu, a wskazujących na eskalację kryzysu migracyjnego i zagrożeń dla Europy. Posługując się wieloma ciekawymi i obrazowymi porównaniami, przybliża czytelnikowi problem migracji oraz uchodźstwa, z którym społeczeństwo musi się zmierzyć w sposób cywilizowany i humanitarny, szczególnie w obliczu narastającej paniki i niechęci. Autor uzasadnia, że skoro procesu migracji nie można zatrzymać, trzeba się z tym problemem zmierzyć, gdyż tworzenie murów i uszczelnianie granic jest tylko rozwiązaniem prowizorycznym, które ostatecznie jest krótkowzroczne.

Rozdział drugi pt. „Dryfująca niepewność szuka zakotwiczenia” autor rozpoczyna od wyjaśnienia definicji bezpieczeństwa, a także wyjaśnia nowy termin *sekurytyzacja* w kontekście odczuwalnego braku bezpieczeństwa związanego z atakami terrorystycznymi. Wyjaśniając narastające obawy społeczne po atakach we Francji, ciekawie omawia, jak zdarzenia te były wykorzystywane przez polityków do uzasadnienia potrzeby zwiększenia kontroli na granicach, czasowego ich zamknięcia i wprowadzenia stanu wyjątkowego. Opisuje także, z jaką łatwością czołowi politycy Francji i Węgier stawiają znak równości między migrantami i terrorystami, manipulując emocjami społeczeństwa.

Trzeci rozdział pt. „Na tropie Silnego Przywódcy (lub Silnej Przywódczyni)” nawiązuje do wątku sekurytyzacji i manipulacji poczuciem bezpieczeństwa w kontekście obaw przed atakami terrorystycznymi. Wyjaśniając fenomen popularności D. Trumpa i V. Orbana, analizuje potrzebę wiary „we wszechmoc silnego przywódcy” (s. 57) oraz ujawnia, jak wzbudzany jest strach przed obcością i zwiększająca się obawa o własne bezpieczeństwo, a także o suwerenność terytorialną związaną z postępującym procesem globalizacji.

W rozdziale czwartym pt. „Razem w tłumie” Zygmunt Bauman wyjaśnia proces migracji, rozpoczynając od czasów najdawniejszych. Kontynuując swój wywód, autor wskazuje, że w XXI wieku, na Ziemi nie ma już obszarów, które można skolonizować i zasiedlić. Z. Bauman odwołuje się do I. Kanta, który twierdził, że na-

stąpi czas, w którym ludzie będą żyć tak blisko siebie, że będą musieli do tego stanu przywyknąć. Rozwijając tę myśl, autor przedstawia zasadę wzajemnej gościnności i wskazuje na problemy Syryjczyków przybywających masowo do Europy. Odnosząc się także do przekonania o potrzebie udzielania wsparcia – rozumianego jako obowiązek moralny – Z. Bauman wskazuje na występujące podziały społeczne i dzielenie ludzi na „nas” (znanych i akceptowanych) oraz na „nich” (nieznanych, obcych, stanowiących potencjalne zagrożenie dla dobrostanu życia, bezpieczeństwa i wolności).

Rozdział piąty pt. „Kłopotliwi, irytujący, niechciani – niedopuszczalni” przedstawia kryzys uchodźczy zagrażający Europie, która po niemal 30 latach względnej stabilizacji i spokoju boryka się z falą przybywających masowo uchodźców, co powoduje wzrastającą panikę w społeczeństwie europejskim oraz rosnącą niechęć wobec „obcości”. Analizując działania rządów europejskich, Z. Bauman zwraca uwagę na rosnące głosy poparcia dla restrykcyjnej polityki V. Orbana wobec imigrantów. Opisuując zjawisko „ludzkich resztek” – setek tysięcy ludzi stłoczonych w obozach, które dla pozornego bezpieczeństwa są otoczone drutami kolczastymi – autor przytacza wiele dowodów nieskuteczności takich działań.

Ostatni rozdział pt. „Antropologicznie i określone historycznie korzenie nienawiści” rozpoczyna się od nawiązania do znaczenia moralności jako rozumienia dobra i zła. Rozpoczynając od filozoficznych wywodów I. Kanta o ludzkiej trosce o godność i szacunek, autor upomina się o objęcie uchodźców i migrantów troską, gdyż stawiane mury społeczno-polityczne oraz realne – budowane na granicy państw w obawie przed napływem niechcianych uchodźców i migrantów – są „dziurawe”. Upominając się o prawidłowe rozumienie zjawiska migracji i uchodźstwa, Z. Bauman powołuje się na H. Arendt i odwołuje się do rozróżniania tego, co jawi się na poziomie myśli i działania człowieka w odniesieniu do sztuki dialogu.

Recenzowana książka specyficznym i celnie opisuje sytuację i problemy społeczno-polityczne fali migracji w ujęciu socjologicznym. Wyjaśniając mechanizmy paniki migracyjnej, autor kieruje swoje przemyślenia dotyczące tych osób, które poważnie myślą o rozwiązaniu problemu uchodźstwa i migracji. Ukazuje także, iż promowana polityka separacji jest nie tylko rozwiązaniem krótkotrwałym, ale też

krótkowzrocznym, gdyż w wyniku globalizacji Europa i Unia Europejska nie jest i nigdy nie była jednorodna kulturowo. Wielokulturowość i współistnienie wielu narodów stanowi obecnie podstawę współczesnych społeczeństw. Uwrażliwiając czytelników na problem nowej fali uchodźstwa, Z. Bauman dokonuje trafnej analizy problemu ze specyficzną dla siebie umiejętnością połączenia dotychczasowej wiedzy socjologicznej, filozoficzno-historycznej i politologicznej z umiejętnością stawiania ciekawych tez oraz diagnozy problemu. Nie sposób w tak krótkim opracowaniu dokonać wyjaśnienia wszystkich wątków związanych z problematyką migracji i uchodźstwa, gdyż nie można jej opisać z perspektywy historycznej. Swoją książką Z. Bauman właściwie dotknął problemu, który w ostatnich miesiącach zaczyna dzielić Europę, narody i polityków. Poruszona problematyka pobudza czytelnika do odpowiedzi na pytanie o znaczenie wartości własnego „ja” i bezpieczeństwa indywidualnego mieszkańców Wspólnoty Europejskiej w kontekście prawa do szczęścia i bezpieczeństwa tych, którzy teraz przebywają w obozach dla uchodźców lub docierają do Europy, aby ratować swoje życie.

Wspomniana łatwość odbioru treści książki Zygmunta Baumana, przystępny język, zastosowane porównania, odniesienia, przykłady oraz refleksyjna narracja, umożliwiają czytelnikowi zapoznanie się z kwestiami migracji i uchodźstwa w XXI wieku w kontekście bezpieczeństwa narodowego, unijnego i indywidualnego. Przemysłana przez autora prostota argumentacji i ciekawa narracja sprawiają, że książka jest wartościową lekturą nie tylko dla socjologów, politologów i polityków, ale może być inspiracją do dyskusji na temat „obcości” wśród uczniów szkół średnich. Recenzowana publikacja wykracza poza tradycyjnie rozumianą socjologię, gdyż nawiązuje i odnosi się do problemu, który należy rozpatrywać także w ujęciu filozoficzno-historycznym, prawnym, psychologicznym, politologicznym oraz w kontekście bezpieczeństwa. Publikacja Zygmunta Baumana porusza trudne zagadnienia akceptacji tego, co uznaje się za obce, inspirując do dogłębnego poznania problemu w kontekście wielu dyscyplin naukowych.

Wpłynęło/received 15.01.2017; poprawiono/revised 04.06.2017